

A kísérleti ösztöndiagnosztikai teszt, a Szondi-teszt

Gy. Kiss Enikő

1. A Szondi-teszt kialakulásának történeti háttere

A Szondi-teszt létrejöttének megértéséhez egy kicsit tágabb perspektívából kell elindulnunk. Szondi Lipót korábbi szakmai munkásságának, valamint *A fogyatékos értelem* (1925) c. első kötete sikerének köszönhetően 1927-ben - gróf Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter utasítására – önálló laboratóriumot kapott, amelynek Magyar Királyi Állami Kórtani és Gyógytani Laboratórium lett a neve. A laboratórium célkitűzésében kettős szerepet vállalt, egyfelől az értelmi fogyatékos gyermekek intellektuális teljesítménybeli és érzékelési képessége károsodásának okát és különböző mértékét vizsgálták - valamint ezek megelőzési lehetőségeit és gyógyítását -, másfelől a laboratórium fő tevékenysége az oktatás és a tudományos kutatás volt, amelyben a laboratórium vezérelve alapján a "fogyatékos teljes személyiségének" vizsgálatát tűzték ki célul.

Szondi laboratóriumában egy olyan, ma is követendő egységes gyógypedagógiai szemléletet valósított meg, ahol pedagógusok, pszichológusok, biológusok és orvosok szorosan együttműködtek. Szondi így ír erről (1931): a gyógypedagógia nem az elcsökevényesedett képességeket korrigáló pedagógia, hanem sokkal inkább egy egységes, pedagógiai, orvosi, jogi-szociális és vallás-etikai eszközökkel dolgozó tudományág a fogyatékos teljes személyiségek gyógyítására. Kutatási kérdésként az foglalkoztatta, hogy a gyengeelméjűség, a fiatalkorú bűnözés, és a neurózis hátterében vajon milyen hatással van egymásra az öröklés és a környezet szerepe? Kutatómunkája során a laboratóriumi munkatársak segítségével mintegy 1000 család és 15 000 családtag adatai ún. családkönyvekben kerültek rögzítésre. Ezek a családkönyvek egy-egy gyermekről, ill. fiatalkorúról rendkívül részletes orvosi, biológiai, pszichológiai vizsgálatokat tartalmazott, melybe a család szociális, mentális környezetének jellemzői is bekerültek. Az „öröklésbiológiai” háttér feltárására Szondiék minden egyes esetről családfát is készítettek, hogy a családban előforduló betegségek jellemzőit és gyakoriságát feltérképezhessék. Voltaképp ez az óriási empirikus anyag vezette tovább Szondit a sorsanalízis főbb paradigmáinak megteremtéséhez, a szabadon választott és kényszersors felismeréséhez, valamint a választás jelentőségének megértéséhez.

Kutatása eredményeképpen rájött arra a tényre, hogy sorsdöntő választásaink - mint pl. a pár-, barát-, betegség-, foglalkozás-, és a halálnem megválasztása – csak látszólag tudatosak, választásaink tényleges hátterét a családi tudattalan adja. Szondi szerint a *családi tudattalan* az ősi törekvések „mintáinak és figuráinak” öröksége, melyek a genetika törvénye szerint vissza kívánnak térni az utód életében.

Szondi sorsanalitikus mélylélektani irányzata a Freud által leírt személyes tudattalan és a Jung által feltárt kollektív tudattalan mellett a tudattalan egy harmadik rétegét és működésmódját írta le, a családi tudattalanét.

A sorsanalízis elméletének részletesebb kifejtésére jelen keretek között nincs lehetőségünk, csupán néhány magyar nyelvű továbbvezető irodalomra hívhatjuk fel a figyelmet (Szondi Lipót, 1996, 2002; Gyöngyösiné Kiss Enikő, 1999, 2007a, 2007b; valamint a Thalassa 1996/2 és a Magyar Pszichológiai Szemle 2001/1-es tematikus Szondi folyóiratszámait).

Szondi a családfák elkészítése segítségével feltárta, hogy milyen örökletes adottságok, jellemzők jelennek meg a családban, ugyanakkor egy közvetlen módszert keresett, hogy megtalálja arra a kérdésre a választ, hogy a családi lehetőségek tárházából valójában „mi is

valószínűleg az egyénben”? A Szondi-teszt voltaképp ebből a célkitűzésből született meg, és eredendően a kísérleti ösztöndiagnosztikai teszt, avagy rövidebben a „genoteszt” nevet viselte.

2. A teszt ösztön-elmélete

A teszt személyiség felfogásának pszichodinamikai hátterét Szondi ösztönelméletére építette. Ez az ösztönelmélet különbözik Freud dualista ösztönteóriájától, melyben Szondi 4 alapvető ösztön működését és annak öröklésbiológiai hátterét határozta meg. Ez a négy ösztön a szexuális, a paroxizmális (meglepetési), az énes és a kapcsolati ösztönkör. A normalitásról és abnormalitásról vallott felfogásában Freudot követte és a patológikus megjelenést nem minőségi, hanem mennyiségi különbségként értelmezte (pl. azonos ösztönszükségletekkel rendelkezik minden ember, annak mértéke azonban különböző az egyes esetekben).

A sorsanalitikus ösztöntan olyan dialektikus, dinamikus ösztöntan, amely által a változás és az állandóság egyszerre ragadható meg a személyiség működésében.

Szondi szerint az ösztönök génikus eredetűek (vagyis genetikailag öröklődnek), és az egyes ösztönök két ellentétes (poláris) ösztönszükségletből, valamint egy ösztönszükséglet további két poláris ösztöntendenciából áll. A dinamikát az ezek közötti poláris minőségek közötti állandó feszültség, harc hozza létre és határozza meg.

Az alábbiakban 1. sz. táblázatban megtalálható a már említett 4 ösztön, amely egyenként két ellentétes ösztönszükségletre bomlik (összesen nyolc ösztönszükségletre), ami szintén egyenként további két ellentétes ösztöntendenciára válik szét (összesen 16-ra).

A személyiség állandó jegyeit és változó jellemzőit ezen ösztönkésztetések dinamikus háttere adja meg. A Szondi-teszt többszöri felvétele során egyaránt megállapíthatóakká válnak a személyiség stabil jellemzői és a jelen pillanatot felmutató szituatív jellemzők is. Szondi képszerűen ezt úgy fogalmazta meg, hogy a tesztfelvételek során a személyiség működése mintegy filmszerűen perog előttünk (ld. mellékletek: 1. táblázat : A kísérleti ösztöndiagnosztika ösztönrendszere, Szondi (1999)).

3. A tesztfelvétel technikája, a tesztképek sajátosságai

A Szondi-teszt a projektív eljárások közé tartozik. A projektív módszerek jellemzői, hogy a vizsgálati személy számára olyan szituációt jelentenek, amelyben kevés pontosan előre meghatározott kulturális válasz-minta lehetséges, s ezért ebben a többértelmű mezőben a v.sz. saját élepszemléletét, szándékait, cselekvési mintáit és főleg érzéseit vetíti ki (Frank, 1939). A projektív teszt ennek következtében egy olyan ingerhelyzet, amely előhívja az egyén sajátosan szervezett világát képviselő, egyéni beállítottságát tükröző válaszokat, vagyis azokat a reakciókat, amelyeket az egyén maga visz bele a teszt helyzetbe. A projektív technikák tehát olyan indirekt módszerek, amelyek a személyiség belső szerkezetének mintázatát tapogattja le, anélkül azonban, hogy megváltoztatnák azt.

A kísérleti ösztöndiagnosztikai teszt Szondi kiindulópontjában egy képválasztási kísérlet, amely a valós élet választási folyamatát akarja mesterségesen utánozni.

A kísérleti választási eljárást egy teszttapparátus segítségével történik. A teszttapparátus hat képsorozatból áll, melyek mindegyike nyolc képet tartalmaz. A nyolc kép mindegyikén egy személy portréja látható, aki egy ösztönfaktort tekintve manifeszt lelki betegségben szenved. Egyazon nyolcas sorozaton belül mind a nyolc ösztönfaktor képviselteti magát, mégpedig oly

módon, hogy minden ösztönfaktorhoz egy kép tartozik. Az egyes ösztönfaktorokat így a teljes tesztben hat-hat fénykép képviseli. A tesztelés során egy ösztönfaktor képének teljes mellőzése ugyanúgy azt jelzi, hogy az illető ösztönfaktor jelentős szerepet játszik a vizsgált személy ösztönéletében, mintha valamelyiket túl gyakran – háromnál többször – választja ki.

A kísérlet *első* részében a 48 fényképből a tizenkét legszimpatikusabb és az ugyanennyi legkevésbé szimpatikus kép kiválasztásával azok az ösztön- és énes-funkciók ismerhetők fel, melyek epizodikus aktualitásukkal, vagy konstituáló, permanens erejükkel a személyiség előtérbe kerültek. Ezek az előtérben lévő ösztön- és én-működési jellemzők azonban csak a személyiség egészének a felét teszik ki. Ezt a felét nevezzük *előtérnek*. Az előtér profilját *előtérprofilnak* nevezzük. Az előtér diagnózisához az exponált 48 képből 24 kép kiválasztása szükséges.

Az alapkísérlet *második* szakaszában azon 24 kép közötti választás történik, melyek az első választási folyamatnál nem kerültek kiválasztásra. Ezen második választási eljárás eredményéből a személyiség másik felének ösztön- és én-funkcióira következtetünk, amely pillanatnyilag a háttérben van. Az így nyert második profil a *háttér* mutatja be, mégpedig az úgynevezett *kísérleti háttérprofil*. Az előtér és háttér a személy azon két ösztön- és én-sorsát reprezentálják, melyek dialektikus viszonyban állnak egymással, és egymást egy egészségre egészítik ki. Ez a két ösztönprofil azonban egyelőre a személynek csak két egymást kölcsönösen kiegészítő sorslehetőségét fedi fel, mégpedig éppen azokat, melyek pillanatnyilag az előtérben, illetve a háttérben hatnak. Minden ember több ösztön- és én-sorslehetőséggel rendelkezik. Ezért az alapkísérletet többször – lehetőleg nyolc-tíz alkalommal – meg kell ismételnünk (Szondi, 1999, 88. p.).

A tesztfelvétel instrukciója a következő: „Nyolc arcképet fogok mutatni Önnek. Nézze meg őket alaposan és válassza ki azt a kettőt, amelyet Ön relatíve a legrokonszenvesebbnek tart”. A kiválasztott képeket a vizsgálati személytől át vesszük, jegyzőkönyvezzük, majd a következő instrukciót adjuk: „Most pedig válassza ki a képek közül a két legellen-szenvesebb képet.” A képeket ismét jegyzőkönyvezzük, majd a további instrukcióban a maradék 4 kép közül a két viszonylag szimpatikus arckép kiválasztását kérjük, illetve a megmaradt két viszonylag ellenszenves arcképet a profilra lejegyezzük.

A teszt instrukciója egyszerű, könnyen követhető a v. sz. számára, így gyerekkortól (kb. 6-7 éves életkor) gyakorlatilag az öregkor végéig felvehető (megfelelő kognitív funkciók megléte esetén; a lényeg, hogy a v. sz. értse meg a kérdést és végre tudja hajtani a kért feladatot). A teszt kiértékelésekor a megfelelő életkori jellemzőket természetesen figyelembe kell venni, mivel más-más válaszok tekinthetők normatívnak az adott életszakaszokban.

Szondi (1999) a teszt több mint harminc éven át tartó, sok ezer egészséges és lelki beteg személy tesztelése alapján a választási folyamatot tekintve a következő tapasztalati megállapításokra jutott:

1. A teszt képei a Lewin-i értelmében vett speciális, faktoriális felszólító jelleggel bírnak.

Lewin a felszólító jelleget a következőképpen határozta meg: „Egy, már létező feszültségi állapot, mely egy keresztnévre, egy szükségletre, vagy egy félig elintézett cselekvésre vezethető vissza, bizonyos tárgyat vagy eseményt szólít meg, ami mintegy csábításként élhető meg, mely következtében a feszültségi rendszer veszi át a motorika felett az uralmat. Az ilyen tárgyról mondjuk azt, hogy *felszólító jellegű* van.” (Lewin, 1926, 28. p.)

2. Az egyes képek asszociatív módon a kísérleti személyt épp azokon a pontjain szólítja meg, ahol a magukkal hozott örökség és a személyesen elnyomott ösztöntermészet igényei közti feszültségek a legnagyobbak.
3. Ez az aktuálisan fokozott ösztönfeszültség a kísérlet során gyakran épp abban mutatkozik meg, hogy annak az ösztönfaktornak a képeit, melyben pillanatnyilag a fokozott feszültség van, mennyiségileg átlagon felül választják a kísérletben részt vevő személyek, 4, 5, 6 alkalommal is.
4. Egy bizonyos kép választása – amint ezt a mélylélektani asszociációk megerősítették – mindig a kísérlet által mozgásba hozott ösztönök melletti tudatos állásfoglalást mutatják, akkor is, ha a kísérleti személy különböző indokokkal próbálja meg azokat elfedni.
5. Ha a képek elveszítik felszólító jellegüket, akkor legtöbbször az észlelés és a felfogóképesség súlyos zavarairól van szó, mint például a demenciás, pszichotikus vagy komplexusokkal terhelt prepszichotikus személyek esetében.

Szondi a teszt képeinek kiválasztásával 1935 körül kezdett el foglalkozni, és a laboratóriumban dolgozó kollegáit kérdezte a fotón látható személyekkel kapcsolatos asszociációikról, így választva ki a legerőteljesebb felszólító jelleggel rendelkező képeket. Ma ezt úgy mondhatnánk, hogy Szondi a tesztrel szembeni reliabilitás kritériumában az inter-rater reliability módszert alkalmazta, vagyis több értékelő egybehangzó értékelése alapján választotta ki a megfelelő felszólító jellegű képeket.

A képeket eredendően korabeli német és svéd szakkönyvekből gyűjtötte ki, összesen négy magyar kép származik Szonditól. A tesztet 1937-ben vezette be a laboratórium munkájába és 1939-re alakult ki végleges változata.

1937-ben a laboratórium „egy lázasan dolgozó hangyatársadalommá vált” (Bürgi-Meyer, K. 1995), mely során Budapesten gyakorlatilag minden második emberrel felvették a Szondi-tesztet, vagyis különböző foglalkozású, szociális helyzetű, stb. vizsgálati személyekkel. A tesztológai jegyek jelentésének bemérése ebben az időszakban történt meg, a teszt eredményeit pedig a Rorschach tesztrel validálták.

Szondiék az első kísérleteket 97 ikerpáron végezték, akik közt 36 egypetéjű és 61 kétpetéjű ikerpár volt. Az egypetéjű ikrek esetében a képválasztáskor fellépő nagyfokú konkordancia (megegyezés) megerősíti azt a tételt, mely szerint a választásban az örökletesség fontos szerepet tölt be (ld. 2. ábra).

A 2. ábra egypetéjű ikerpárok tesztprofilját mutatja be (I. és II. profil). A képválasztás során megfigyelhető megegyezés feltűnő. A megegyezés az Sch faktorban (énes-élet) bemutatott esetben különösen nagy, az alábbiakban 4 profilból további kiemeléseket is találhatunk erre vonatkozóan. Szondiék tapasztalata az eset kapcsán az volt, hogy annak ellenére, hogy az egypetéjű ikreket különböző szobában, egymástól elválasztva vizsgálták, nemcsak mennyiségileg, hanem minőségileg is egybehangzó módon választottak, sőt, gyakran egy ösztönfaktor ugyanazon képeit. (Szondi, 1999, 84.p.) Továbbá ld. mellékletek: 2. ábra: Egypetéjű ikerpárok tesztprofilja, Szondi (1999), A és B alkotják az ikerpárt.

4. A teszt mennyiségi mutatóinak értelmezése

A teszt mennyiségi mutatóinak kiszámításához és értékeléséhez a tízszer felvett tesztprofilat használjuk. Fontos tudnunk, hogy a mutatók kiszámolásához, ezáltal az állandó személyiségjellemzők feltárásához, valamint a diagnosztikus célból történő felhasználáshoz minimum 7-8 alkalommal felvett Szondi-tesztprofilra van szükség.

A Szondi-teszt értékelését a mennyiségi mutatók kiértékelésével indítjuk, amit később a teszt minőségi értelmezése követ.

A mennyiségi mutatók közé tartozik az *irányfeszültségi hányados*, ami a viselkedés gátoltságáról illetve gátolatlanságáról ad információt. A *tüneti százalék* értéke megmutatja, mennyire tünet gazdag vagy éppen tünetszegény az egyén. Ezt a két mutatót együtt értelmezzük és jelenik meg például a neurotikus személy gátolt viselkedése ugyanakkor tünetgazdagsága.

A mennyiségi mutatókhoz tartoznak továbbá az un. *ösztönképlet*, *ösztönosztály* és *latencia sor*, mely mutatók arra alkalmasak, hogy a karakterképző, illetve betegségképző faktorokat a tüneti reakciókat létrehozó faktoroktól elkülönítsük. Az un. interfaktorális különbségek, feszültségek feltárásával megtalálhatjuk azokat az ösztönöket, melyekben az ösztön-szükségletek szabályozása nem megfelelő, és ezáltal a megbetegedés veszélyfaktorát vagy gyökérfaktorát hozzák létre. A latencia-sor az interfaktorális különbségek alapján létrehozott sorrend, amely a gyökér- és tüneti tényezők ösztönháttérét mutatják meg. A teszt pontos kiértékelését és értelmezésének menetét jelen keretek között nem tudjuk bemutatni, de utalunk Szondi (2002, 2007) valamint Lukács Dénes (1996) tesztkönyvére, amelyben részletes leírást találhat az Olvasó.

5. A teszt proporcionális módszereinek értelmezése

A teszt proporcionális módszereinek kiszámítása bizonyos vektorreakciók minőségének és gyakoriságának jellemzőire épül, amelyből az arányok kiszámításával további információt kaphatunk a személyiségről.

A proporcionális módszerekkel kiszámíthatjuk az un. *szociál-indexet*, amely a személyiség szociális illetve antiszociális (kriminális) viselkedésének jellegzetességét mutatja meg. Szociál-indexet az előtérprofilból és a háttérprofilból (erősebb és gyengébb sorslehetőségek) egyaránt számolhatunk.

A proporcionális módszer az alapja a *pszichoszexuális index* kiszámításának, ami a személyiség férfias (Dur) vagy nőies (Mol) jellegét tárja fel. A pszichoszexuális index is számolható az előtérből és a háttérből egyaránt.

A részletes számítási metódus és annak jelentése szintén a fent említett szakirodalomban megtalálható.

6. A teszt minőségi értelmezési lehetősége: a szél-közép és az előtér-háttér módszere, valamint a konkordancia analízis

A szél-közép értelmezési lehetősége a négy ösztönkör funkcionális egységén alapul. A „szél” elnevezés arra utal, hogy a tesztprofilon ábrázolt két széli ösztönkörről van itt szó: a szexuális és a cirkuláris - vagy ez utóbbi más szóval a kapcsolati ösztönkör - tartozik ide. A „közép”

ezzel szemben a tesztprofilon középpont elhelyezkedő ösztönköröket foglalja magába: a meglepési vagy paroxizmális- és a skiziform vagy énes ösztönkört.

A szél-közép dialektika mutatja meg, hogy a személy az „ösztönvést” milyen módon hárítja el. Ösztönvész akkor jelentkezik, ha egy addig leszorított ösztönigény felszabadul, vagy ha egy életfontosságú ösztönigény törekvése kihull az ösztönigények közül. Leggyakrabban az ösztönvész a széli ösztönkörök részéről fenyeget (szexuális- és kapcsolati ösztönkörök), de előfordulhat a közép (paroxizmális- és énes-ösztönkör) ösztönbázisa miatt is. Az élet kezdetén a közép még csak funkcionális lehetőséget jelent, annak a lehetőségét, hogy az egyén később az élet során a széli ösztönökkel szemben állást foglalhasson. Az, hogy a közép - vagy a cenzúra - a szociális alkalmazkodás során szociálisan pozitív vagy a szociálisan negatív irányt építi be állásfoglalásába, elsősorban a környezeten múlik. A miliő, a jó és a rossz példaképek, a nevelés, a vallás a személyiségfejlődés folyamatában együttesen adhatják meg a közép cenzúrárendszerének az erejét, minőségét. A közép szociálpozitív törekvéseinek erejét mutatja a „középen” a belső, etikus igazságérzet megjelenése a gyilkos érzelmű Káinnal és agresszióval szemben; a morális szégyen cenzúrája, ami lehetővé teszi a másokhoz való érzelmi-indulati alkalmazkodásunkat; a realiztikus érdeklődéscenzúra vagy racionális értelem; végül a szellemi ideál cenzúrája, ami az én-ideálon alapul és az ösztönvész szublimációs megoldási lehetőségeiben. Ha a „középen” a szociálpozitív cenzúra működik, a szélen is a szociálpozitív törekvések valósulnak meg, annak ellenére hogy ez magában hordozhat szociálnegatív (animális, örömkereső) vagy egymással szembenálló szociálpozitív humán törekvéseket is.

Amennyiben a társadalmi alkalmazkodás folyamatában a középen a szociálnegatív törekvések valósulnak meg, megjelenik a gonoszságra való hajlam, a durva indulatok felduzzasztása, düh, gyűlölet, harag, irigység, féltékenység; a mérték nélküli önérvényesítési törekvés; a hatalom és birtoklási vágy, és önszeretet; hajlam a projekcióra, mások vádolására, és a saját felelősség elhárítására (Szondi, 1996).

Szondi cenzúrárendszere (Freud felettes énjéhez hasonlóan) az én működésére van hatással. Az én az ösztönigényekkel szemben állást foglalhat pozitív vagy negatív módon, helyeselheti az ösztönigény beteljesülését vagy elutasíthatja azt.

A „közép” és „szél” dialektikáján túl a tesztben további értelmezési lehetőséget nyújt az „előtér” és a „háttér” vizsgálata. Az előtér és a háttér értelmezése az ösztönrendszer poláris ellentétességén alapul. Szondi sorspszichológiájában 16 ösztöntörekvés küzd egymással a megvalósulásért. Természetesen ezek az ösztöntörekvések a valóságban nem tudnak egyszerre megvalósulni, a poláris ellentétesség alapján nyolc ösztöntörekvés juthat egy bizonyos időpontban a felszínre. A manifesztálódott ösztöntörekvések jelzik azok pillanatnyi döntő erejét, ezek a kísérleti ösztöndiagnosztika során az előtérben fognak megjelenni. A háttérben maradt ösztöntörekvéseket az én az adott pillanatban elutasítja, de a környezeti befolyás hatására ezek megerősödhetnek és egy későbbi időpontban felszínre törhetnek. A háttérben lévő tendenciák később tehát az előtérbe léphetnek és egyúttal a korábbi előtértendenciát a háttérbe tolhatják. Szondi az ösztönök színpadát a forgószínpadhoz hasonlítja, melynek egyszer az egyik, máskor a másik oldala mutatkozik meg. Egyéneknél különböző e színpad forgathatósága, melyet az én állásfoglalása irányít - azonban a túl könnyű és a túl nehéz forgathatóság egyaránt patológiához vezet. Az én relatív autonómiája és ereje segíti a forgószínpad megfelelő működését. Az én állásfoglalásának megváltozását külső és belső tényezők egyaránt okozhatják, a belső tényezők elsősorban a poláris ösztön struktúráján alapulnak, a külső tényezők pedig lehetnek például traumatikus élmények, sokkhatások (Szondi, 1996).

A háttérben lévő tendenciák csak relatíve veszítik el megvalósulási képességüket, ugyanis megjelennek az egyén vágyaiban, gondolat-, álom- és fantáziavilágában, hobbiában és

szenvédelyeiben. A háttér játszik szerepet a karakter kialakításában, a szimptomaképzésben és minden választási folyamatban (szerelmi választásban, továbbá barát-, foglalkozás-, betegség- és halálnem-választásban).

Habár az én megtagadja a háttérbe szorult tendenciák manifesztálódását, azok a háttérben folyamatosan jelen vannak, és az egyén számára észrevétlen módon alakítják a sorsát. Az előtér és háttér szimultán működése hozza létre azt a dialektikát, amely a legfontosabb ösztönrugó a lélek dinamikájában.

A teszt egy további minőségi értelmezési lehetősége a konkordancia analízis, ami további lehetőséget nyújt az előtér, a háttér, és az elméleti tesztprofilok információinak elemzéséhez. A konkordancia analízis rámutat a rigid és a flexibilis személyiségjegyekre, valamint az un. új orientációkra is, amely a személyiség egyedi reakcióit, megoldásmódjait tükrözi. A konkordancia analízis a sorsprognózis és a pszichoterápiás terv elkészítésében játszhat többek között lényeges szerepet, melynek részletes bemutatása konkrét esetelemzés formájában válhatna követhetővé.

7. A Szondi-teszt és elmélet felhasználása, alkalmazása a pszichológusi munkában

A Szondi-teszt elsajátítsa, alkalmazása közben több olyan fogalommal találkozunk, amely a modern személyiségpszichológia nézőpontjából különösen hangozhat. Ilyen például maga az „ösztön” fogalma is, amelyet nehezen tudunk az emberi fajra, a személyiségre vonatkoztatva értelmezni. Ugyanakkor szemtanúi vagyunk annak, hogy a legújabb személyiség-lélektani kutatások tárgyává vált a személyiség működésének biológiai háttere és ezzel egyidejűleg megjelentek a modern temperamentum- és karakterelméletek.

Az „ösztön, ösztönkésztetés” fogalmát nyugodtan lecserélhetjük és behelyettesíthetjük olyan meghatározással, mint a személyiség működésének örökletes, biológiai háttérű késztetései és jellemzői, amelynek eredményei a személyiség viselkedésében megjelennek. A biopszichoszociális, integratív szemléletű személyiség felfogás pedig jellegzetességében hasonló Szondiéhoz, aki a sorsot befolyásoló tényezőket (a személyiséget) egy hasonlóan felépülő összetett rendszer működése eredményeképp fogja fel (ld. Szondi, 1996).

Írásunkban jelen keretek között annyit vállaltunk fel, hogy egy kis ízelítőt adjunk a Szondi-teszt jellegzetességeiről. A sorsanalitikus ösztöntant fejezetünkben épp hogy csak érintőlegesen tárgyaltuk, és a sorsanalitikus elmélet számos további lényeges pontja, valamint a sorsanalitikus terápia még csak megemlítésre sem került. Szondi sorsanalízisének tudománytörténeti jelentőségére röviden úgy mutathatnánk rá, hogy kiemelnénk azt a megközelítést, hogy a tudattalan családi rétegének és funkciójának leírásával új paradigmát hozott a mélypszichológiai irányzatokban; másrészt terápiás technikájával képessé vált az un. „öröklött neurózisok”, a prepszichózisok kezelésére; vagyis ezáltal olyan lelki betegségek gyógyítására nyílt lehetőség, melyek nem traumatikus eredetűek, hanem örökletes háttérűek. Szondi intuitív empirikus elmélete saját korát messze megelőzte – a jelen kori humánogenetika, szociobiológia és a modern pszichológia igazából még ezután juthat el addig, hogy kritikai reflexiójának tükrében Szondi tanait érdemben tárgyalhassa (ld. Bereczkei, 1999).

A Szondi-teszt mindenesetre egy olyan pszichodiagnosztikai eszköz, amely a fenti elméleti kérdések megválaszolásáig is képes a személyiség állandó jegyei és működésük dinamikus háttérének megragadására, amely számos alkalmazott pszichológiai terület számára hasznos módszertani eszköz lehet, így például a klinikai pszichológia, a tanácsadás, az igazságügyi szakértés, és a munkaalkalmasság különböző területein.

Irodalom:

1. Bereczkei Tamás (1999): *Szondi és a modern biológia* In: Gyöngyösiné Kiss Enikő (1999): *Szondi Lipót*. In: Magyar Panteon sorozat. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
2. Bürgi-Meyer, K. (1995) „Das Laboratorium gleicht einer fieberhaft arbeitenden Ameisengesellschaft.” *Szondiana*, 1995/2. 87-106. p. Valamint magyarul: *Thalassa*, 1996. 11. 2. 83-103.p. Fordította: Tönkö Ildikó.
3. Gyöngyösiné Kiss Enikő (1999): *Szondi Lipót*. In: Magyar Panteon sorozat. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
4. Gyöngyösiné Kiss Enikő (2007a): *Személyiség és családi tudattalan Szondi sorspszichológiájában*. In: Gyöngyösiné Kiss Enikő, Oláh Attila (szerk.): *Vázlatok a személyiségről – a személyiség-lélektan alapvető irányzatainak tükrében*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó. 190-202. p.
5. Gyöngyösiné Kiss Enikő (2007b): *Mélylélektan és emberkép*. In: Péley Bernadett – Révész György (szerk.): *Autonómia és identitás*. Pécs, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 59-69. p.
6. Lewin, K. (1926): *Vorzatz, Wille und Bedürfnis*. Berlin, Springer Kiadó.
- Lukács Dénes (1996): *Szondi. Az ösztönprofiltól az elméletig*. Budapest, Animula Könyvkiadó.
7. Magyar Pszichológiai Szemle 2001/1-es tematikus Szondi folyóiratszám.
8. Szondi Lipót (1925): *A fogytékos értelem*. Budapest, Magyar Gyógypedagógiai Társaság kiadása.
9. Szondi Lipót (1931): *Das Staatliche Heilpädagogische Laboratorium für Pathologie und Therapie*, Budapest. Programm, Organisation und Arbeitsrichtung. In: Lesch, E. *Bericht über den 5. Kongress für Heilpädagogik in Köln 1930*. 1931, München, Rudolph Müller und Steinicke. 173-174.p. Magyarul megjelent: Beszámoló az V. német gyógypedagógiai kongresszuson, Kölnben elhangzott orvostudományi előadásokról. Az Állami Gyógypedagógiai Kórtani és Gyógytani Laboratórium működésének irányelvei. *Magyar Gyógypedagógia*. 1931, 19. 63-67.p.
10. Szondi Lipót (1996): *Ember és sors*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.
11. Szondi Lipót (2002): *A kísérleti ösztöndiagnosztika tankönyve. A Szondi-teszt*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó. Második változatlan kiadás, 2007.
12. Szondi Lipót (1999): *Szabadság és kényszer az ember sorsában* In: Gyöngyösiné Kiss Enikő (1999): *Szondi Lipót*. Magyar Panteon sorozat. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
13. *Thalassa* 1996/2-es tematikus Szondi folyóiratszám.

Melléletek:

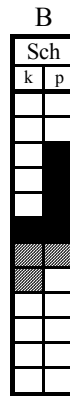
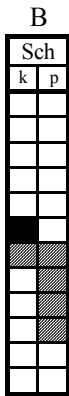
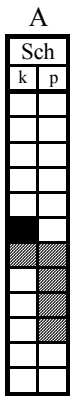
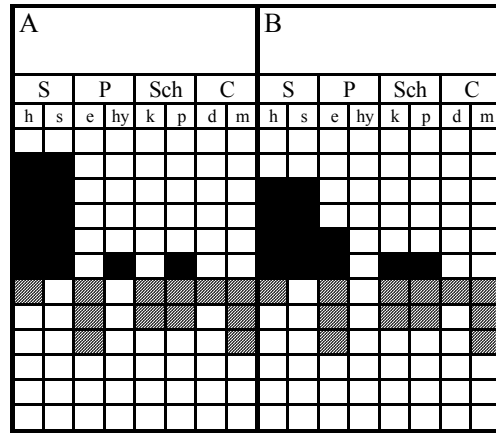
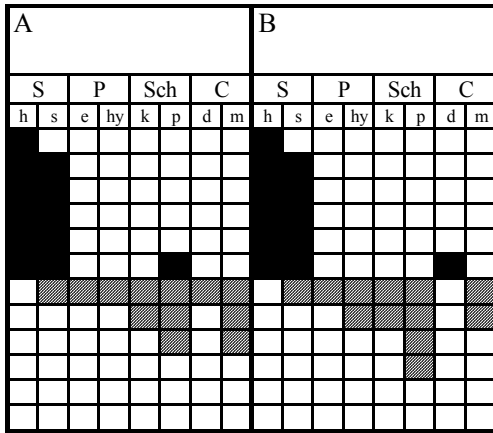
1. táblázat: A kísérleti ösztöndiagnosztika ösztönrendszere, Szondi (1999)

1. táblázat. A kísérleti ösztöndiagnosztika ösztönrendszere

Az ösztöntendenciák 16 fajtája = tendenciák	A 8 ösztönfaktor = ösztönszükségletek	A 4 ösztönvektor = ösztönök
1. A személyes, érzéki gyengédség tendenciája: személyszeretet	I. Nőiesség, anyaság, h-faktor	I. S szexuális ösztön
2. A kollektív, humanizált gyengédség tendenciája: kollektív emberszeretet		
3. A szadizmus, az agresszió, az aktivitás tendenciája	II. Férfiasság, s-faktor	
4. A civilizáció, a kollektív lovagiaság, a feláldozás, az alázat, ill. a passzivitás és mazochizmus tendenciája		
5. A gonoszság, azaz a méreg, a gyűlölet, a harag, a bosszú felgyülemlése, az igazságtalanság, az intolerancia, a Káin-hajlam tendenciája	III. Etikai, Káin-Ábel-szükséglet, e-faktor	II. P paroxizmális ösztön, meglepetés-ösztön
6. A jó, a kollektív igazságosság, a tolerancia, a jótékonyosság, a segítőkészség, a jámborság, az Ábel-hajlam tendenciája	IV. Morális szükséglet, magamutogatási szükséglet, exhibicionizmus, hy-faktor	
7. A szégyen nélküli önmutogatás tendenciája		
8. Az általános szégyen tendenciája		
9. Az autizmus, egoizmus, egocentrizmus, nárcizmus, introjekció, bekebelezés tendenciája	V. Beszükülés, egoszisztóle, az állásfoglaló, anyagi Én, k-faktor	III. Sch Énes-ösztön
10. A közösséghez való alkalmazkodás, az elfojtás tendenciája	VI. Kiterjeszkedés, egodiasztóle, a szellemi Én, a létezés, p-faktor	
11. A másikkal való egység, a participáció, ill. más személyek megvádolásának tendenciája (projekció)		
12. Humán szükségleteknek a közösségre történő szellemi kiterjesztésének, a szellemi Én, ill. az Én-kiterjesztés tendenciája (infláció)	VII. Szerzési szükséglet, keresési szükséglet, d-faktor	IV. C kapcsolati ösztön
13. A mások kárára történő értékszerzésnek, az új tárgyak keresésének, a hűtlenségnek a tendenciája		
14. A mások számára történő lemondás, a hűség, az analitás, a ragaszkodás tendenciája		
15. Az objektumba való bekapaszkodás (tárgy, személy), az oralitás, a hedonizmus tendenciája		
16. A leválás, a magány tendenciája	VII. Belekapaszkodási szükséglet, m-faktor	

2. ábra: Egypetűjű ikerpárok tesztprofilja Szondi, (1999)

A és B alkotják az ikerpárt

Jelmagyarázat:

Minden négyzet egy, a kísérleten belül megfelelő törekvés szerint választott fotót jelent.

- : szimpatikus választás
- : ellenszenves választás

I. S: szexuális élet:

II. P: érzelmi-indulati élet:

III. Sch: énes-élet:

IV. C: kapcsolati élet:

1. h: szerelem, gyengédség

2. s: sadizmus és mazochizmus

3. e: a durva indulatok

4. hy: a finomabb érzelmek

5. k: az anyagi Én (a birtoklás)

6. p: a szellemi Én (a létezés)

7. d: keresés, ill. ragaszkodás

8. m: kapaszkodás, ill. leválás